

ATATÜRK VE HARF İNKILÂBI

Cengiz DÖNMEZ*

ÖZET

Atatürk'e göre iyi eğitilmiş bilinçli bir toplum, cumhuriyet yönetiminin yerleşmesi ve yaşaması için gereklidir. Böyle bir toplumu oluşturmak, öncelikle okuma yazmanın kolay öğrenildiği bir alfabe ile mümkündür. Bu noktada bir Harf İnkılâbı kaçınılmazdır ve yapılmalıdır. İşte bu çalışmada; ilk olarak Atatürk'ün Harf İnkılâbı ile ilgili düşünceleri ve bu konudaki çalışmaları anlatılmış ve daha sonra da Harf İnkılâbı'nın amaçları, gerçekleştirilmesi ve uygulanması gibi konular üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alfabe, Harf İnkılâbı, Atatürk'ün Harf İnkılâbı ile İlgili Düşünce ve Çalışmaları, Dil Encümeni.

ATATÜRK AND ALPHABET REFORM

ABSTRACT

From Atatürk's point of view, a well-educated and conscious society is required for the republican administration's establishment and survival. Generating such a society is primarily possible with an alphabet can be learned literacy swimmingly. At this point an Alphabet Reform is indispensable and it must be done. In this study firstly, Atatürk's ideas and studies about Alphabet Reform had been explained and then focused on issues such as Alphabet Reform's purposes, realization and implementation.

Key Words: Alphabet, Alphabet Reform, Atatürk's Ideas and Studies about Alphabet Reform, Language Commission.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Atatürk cumhuriyetin ilanı ile birlikte her alanda bir çağdaşlaşma hareketi başlatmış ve ilk olarak, Türk Milleti'ne yeni bir görüntü ve kimlik kazandırma çalışmaları üzerinde durmuştur. O, cumhuriyetin ilanından sonra, bir anlamda doğuya veda formülünü tamamlayarak, Avrupa ve batı değerlerini tercih etmek şeklindeki seçimiyle Tanzimat'tan beri batının önderliğinde süregelen batılılaşmayı daha farklı bir anlayışla ele almış, yani batılılaşmayı, batılı yöntemlerle fakat kendi usulünce yapmıştır. Aslında O'nun yaptığı batıya rağmen batılılaşmak ve cumhuriyetçi Türk kimliğini yaratmaktır. Gerçekleştirdiği devrimlerle öncelikle yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni eski Osmanlı müesseselerinden kurtarmış ve Türk Milleti'ni batı dünyasınca kabul edilen değerlere kavuşturarak modernleştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de insanların kafalarında Batı tarzında düşünce ve anlayışı oluşturmak istemiştir.

Yapılmak istenen aslında her şeyi kadere bağlayan ümmet anlayışından, millet anlayışına geçiş idi ve modern esaslara göre birey-vatandaş kimliği oluşturmaktı. Bunun da en önemli adımı okuma yazma bilen eğitilmiş bir toplum yaratmaktı. Tabii ki bu öncelikle kolay öğrenilebilen bir alfabe ile mümkündü.

1. Atatürk'ün Harf İnkılâbı'yla İlgili Düşünceleri

Atatürk'ün Türk toplumunda bir Harf İnkılâbı yapılması gerektiğine dair düşüncesi oldukça eskidir ve cumhuriyet öncesi yıllara dayanır. Örneğin II. Meşrutiyet öncesinde Selanik'te Bulgar Türkolog İvan Manolov ile yaptığı görüşmede Arap yazısını eleştirerek batı kültürüne girmemize engel olduğunu belirtmişti. I. Dünya Savaşı yıllarında Macar Türkolog Gyula Nemeth'in "Turkische Grammatik" adlı eserinde Türkçe metinler için kullandığı transkripsiyon alfabesini Türk yazısı için fazla ayrıntılı bulmuştu. 1916 yılında Tevfik Fikret'in yazdığı "Rubab-ı Şikeste" ile Mehmet Emin'in şiirlerini okurken her ikisinde de aynı derece Arapça ve Farsça kelimeler bulunduğuna işaret etmişti. 1922 yılında Halide Edip'in de bulunduğu

bir toplantıda Latin harflerinin kabul edilebileceğinden söz etmişti. Onun bu ifadeleri Harf İnkılâbı konusundaki düşüncenin eskiliğini göstermektedir.¹

Atatürk'te Harf İnkılâbı'yla ilgili düşünceleri oluşturan olaylara veya düşüncelerin temellerine dair şu süreç ve gelişmelerden söz edebiliriz: Öncelikle Atatürk'te bu düşüncelerin oluşmasını O'nun batı ile ilk karşılaşmasında yani doğum yeri olan Selanik'te aramak gerekir. Bilindiği gibi Atatürk Selanik'te doğmuş çocukluğunu burada geçirmiştir. Selanik'le ilgili biraz geriye 1850'lere dönersek şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Bu yıllar tarih içerisinde akıp giderken Selanik, Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir köprü, bir geçit yeridir. O dönemde Makedonya diye anılan bu yer ve çevresi imparatorluğun Avrupa'daki son toprakları ve aynı zamanda İstanbul'un batıya açılan son penceresidir.² Makedonya, insanda yazı bilincinin erken uyanmasına en elverişli yörelerden birisidir. Kültürel yönden oldukça kalkınmış olan bölgede öteden beri üç yazı kullanılıyordu. Türkler Arap alfabesini, Rumlar Yunan alfabesini, Sırp-lar ile Bulgarlar da Kiril alfabesini kullanıyorlardı. Bu bölgenin en önemli merkezlerinden olan Selanik ise, adeta bu alfabelerin ve Latin alfabesinin kesiştiği dört yol ağzıydı. Bir ticaret şehri olan bu kente deniz ve demir yoluyla gelen tüccarlar vasıtasıyla Latin alfabesi de girmişti. Bu dört alfabenin kullanıldığı Selanik bu haliyle bir alfabe cümbüşü idi. Mahalleden mahalleye, sokaktan sokağa, dükkândan dükkâna yazıların değiştiği oluyordu.

Selanik'te işaretler, tabelâlar, limanda indirilen - yüklenen mallar, paralar veya pulların çoğu çift yazılıydı. Burada bazı Türklerin de Latin alfabesini kullandıkları görülüyordu. Selanik'te yaşayan ve burada önce Şemsi Efendi okuluna daha sonra da Askerî Rüstiye'ye gi-

¹ Zeynep Korkmaz; "Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri", **Atatürk'ün Düşünce Yapısı ve Türkiye**, (Seçilmiş Makaleler), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.188.

² Gürbüz D. Tüfekçi; **Atatürk'ün Düşünce Yapısı**, 2. Baskı, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıl Armağanı, Tes-İş Federasyonu Yayınları, Ankara 1981, s.75.

den küçük Mustafa Kemal, çocukluk yıllarından itibaren bu çarpıcı yazı görüntüsünü algılamaya başlamıştı. Bu sebeple çocukluğundan itibaren onun belleğinde değişik yazıların iz bırakmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.³

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda gündeme gelen alfabeyi ıslah çalışmaları kapsamında düzenlenen ve ilk ıslah edilen alfabe de Selanik okullarında uygulanmıştır. Bunun yanında Selanik okullarında bugünkü çağdaş yapı düzeni söz konusudur. Okul binaları büyük pencereci ve okul olarak kullanmaya elverişlidir. Sınıflarda sıra, kürsü, tahta, silgi ve tebeşir kullanılmıştır. Yani Selanik'te eğitim-öğretim imkânları imparatorluğun diğer bölgelerine göre daha iyidir.

Bu durumun bir sonucu olarak Atatürk'te yazı bakımından uyanma veya bilinçlenme daha çocukluk yıllarında başlamıştır. Bu konudaki düşüncelerinin oldukça belirginleşmiş ve kesin olduğunun bir delili olacak şekilde, 25 yaşlarına geldiğinde; (çocukluğunda oluşan bilincin etkisiyle) yukarıda da bahsedildiği gibi Bulgar Manolov'a ileride bir yazı devrimi yapmak gerekeceğinden bahsetmişti. O'na "Batı uygarlığına girmemize engel olacak yazıyı atarak kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Batılılara uymalıyız ve emin olunuz ki bunların hepsi bir gün olacaktır" diyerek⁴ bu konudaki kararlılığını göstermiştir.

Aynı konuda 6 Temmuz 1918'de Karlsbat'ta tedavi olurken hatıra defterine şunları yazmıştır: "Benim elime büyük salâhiyet ve kudret geçerse ben içtimaî hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir tahakkuk edeceğimi zannedirim... Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır."⁵ Aslında bir alfabe değişikliğinin ger-

³ Bilal N. Şimşir; **Türk Yazı Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.55.

⁴ Zeynep Korkmaz; **a.g.m.**, s.188.

⁵ A. Afet İnan, **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, TTK Yayınları, Ankara 1983, s.43.

çekleştirilmesini istemek olan bu yazılanlar, aynı zamanda Onun konunun başında da çeşitli örneklerle ifade ettiğimiz gibi alfabe değişikliğini çok önceden kafasında kurguladığını göstermektedir. Yine 23 Temmuz - 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Erzurum Kongresi sırasında yaveri Mazhar Müfit Kansu'ya "Latin harufu (harfleri) kabul edilecek" diye not ettirmiştir.⁶

Bu konudaki düşüncelerini somut olarak ifade ettiği bir başka gelişme de şu olmuştur: İzmir'in düşman işgalinden kurtarılmasının hemen ardından İstanbul'dan bir grup gazeteci 12 Eylül 1922 günü İzmir'e gelmiştir. Bunlar arasında Latin yazısının alınmasını savunan Hüseyin Cahit de vardır. Hüseyin Cahit, Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşır-karşılaşmaz tez canlılıkla ortaya atılmış ve "Niçin Latin yazısını almıyoruz?" diye sormuştur. Mustafa Kemal Paşa ise "daha zamanı gelmemiştir" diye cevap vermiştir.

Aslında ters bir cevap olmasına rağmen bu bir gün Harf İnkılâbı'nın yapılacağına da ifadesi idi. Burada Atatürk'ün cevabındaki ince nüansa dikkat etmek gerekir. Atatürk yapmayı planladığı bütün işler için zamanının gelmesi ve şartlarının oluşması için beklemeyi temel prensip haline getirmiştir. Bilindiği gibi Atatürk daha sonra Harf İnkılâbı gerçekleştirme gereğini bizzat gündeme getirmiş ve çalışmalarını başlatmıştır. Ancak Hüseyin Cahit'in sorduğu sırada, aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından beri tartışılmasına rağmen, henüz zamanı gelmediğini düşünerek gazetecilerle konuşmayı uygun bulmamıştır.

Aradan iki yıl geçtikten sonra bile, 1924 yılında İzmir Mebusu Şükrü Saraçoğlu'nun TBMM'de Arap harflerini eleştiren konuşması (konuyu Meclise taşıması bakımından önemlidir) mebuslar tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Bu da henüz Harf İnkılâbı için zamanın gelmediği ve şartların oluşmadığını gösteriyordu. Dolayısıyla Hüseyin Cahit'in teklifinin oldukça erken bir dönemde yapılmış olduğu

⁶ Mazhar Müfit Kansu; **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.I, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1988, s.131.

ortadaydı. Atatürk daha sonra Hüseyin Cahit'e neden böyle ters cevap verdiğini Falih Rıfkı Atay'a; "Hüseyin Cahit bana zamansız bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının zamanı daha gelmemişti" diyerek anlatmıştır. Bu da Onun zamanlamaya çok dikkat ettiğinin bir başka göstergesidir.⁷

İşte Atatürk, çok önceden Latin alfabesinin kabulüne dair net bir düşünceye sahip olmasına rağmen bunu hemen alelacele yapmamıştır. Bir taraftan şartların oluşması ve olgunlaşmasını sağlamak, diğer taraftan zamanı verimli kullanmak ve zamanlamayı doğru yapmak için (Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapılan bütün inkılâplarda izlenen temel metot) Harf İnkılâbı'nın da baş mimarı olarak, bizzat katıldığı ya da direktifleriyle çeşitli devlet kurumlarının aktif rol aldığı çok yönlü çalışmaları başlatmıştır.

2. Atatürk'ün Harf İnkılâbı'yla İlgili Çalışmaları

Atatürk; gerçekleştirmeyi planladığı işleri kendi başına yapıyor-muş gibi bir görüntü vermemiştir. Halka veya meclise mâl etmiş ya da mutlaka hükümeti de işin içine katmıştır. Eğitim işleri ve Harf İnkılâbı konusunda da gelenek bozulmamış ve en başından beri hükümeti bu işin içine çekerek icraatların hükümet marifetiyle gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Atatürk'ün bu prensibine de uygun olarak; ilk Cumhuriyet Hükümeti yani I. İnönü Hükümeti'nin Maarif Nazırı Dr. Rıza Nur'un 9 Mayıs 1920 günü TBMM'de okuduğu Yeni Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ilk programında maarif işleriyle ilgili olarak şunlar ifade edilmiştir: "Amacımız çocuklarımıza verilecek eğitimi her anlamıyla dinsel ve ulusal bir duruma koymak ve onları yaşam savaşında başarılı kılacak dayanaklarını kendi kendilerinde bulunduracak girişim gücü ve kendine güven gibi karakterler verecek, onlarda üretici bir düşünce ve bilinç uyandıracak yüksek bir düzeye ulaştırmak, resmî öğretimi, bütün okullarımızı en bilimsel, en çağdaş olan bu il-

⁷ Bilal N. Şimşir; a.g.e., s.55-56.

keler ile sağlık kuralları uyarınca yeniden düzenleyip programlarını düzeltmek, ulusun öz yapısına, coğrafya ve iklim koşullarımıza, tarihsel ve sosyal geleneklerimize uygun bilimsel ders kitapları meydana getirmek, halk yığınlarından sözcükleri toplayarak dilimizin büyük sözlüğünü yapmak, bizde ulusal ruhu besleyecek tarih, yazın (edebiyat) ve sosyal bilimlere ilişkin kitapları yetkililere yazdırmak, ulusal eski eserlerimizi kütüğe geçirmek ve korumak, batının ve doğunun bilim ve teknik alanındaki kitaplarını dilimize çevirtmek, kısacası bir ulusun yaşam ve varlığının korunması için en önemli etken olan Millî Eğitim işlerinde dikkat ve özel bir çaba ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mevcut okulları iyi yönetmektir.”⁸

Yine bu hükümetin başbakanı sıfatıyla İsmet İnönü 29 Ekim 1923 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada; “Hükümetin öncelikli işleri arasında ülke içerisinde huzur ve emniyeti sağladıktan sonra gelişmemizi ve ilerlememizi temin edecek çalışmaları gerçekleştirmek olacak.” demiştir.⁹

Çalışmaların hükümet eliyle yürütülmesi ve ülke çapında belli bir disiplin anlayışıyla yapılması sağlanmıştır. Daha da önemlisi Türk Harf İnkılâbı’yla ilgili çalışmalar devletçe yürütülmüştür. Böylelikle devletin üst yönetiminde bu inkılâbı destekleyenlerin sayısı artmıştır. Özellikle daha önce böyle bir inkılâba karşı çıkan Başbakan İsmet İnönü, TBMM başkanı Kazım Özalp ve Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati gibi dönemin önemli şahsiyetleri de bu inkılâptan yana olmuşlardır.

Ancak Atatürk bu kişilerin desteğine, konuyu hükümete mâl etmesine ve meseleyi bir devlet politikası haline getirmesine rağmen, çalışmaları kendisi koordine etmiş ve faal olarak katılmıştır. Örneğin yeni Türk alfabesinin oluşturulması sırasında bizzat bir dil uzmanı gi-

⁸ Hıfzı V. Velidedeoğlu; **Millî Mücadele Anılarım**, 2. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 1983, s. 174-175.

⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923 – 1960**; C.I, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1978, s.2.

bi çalışmıştır. Bu bağlamda yaz dönemi çalışmalarını 4 Haziran 1928'den itibaren İstanbul'da sürdürmeye başlayınca Dil Encümeni de Ağustos başında Ankara'dan İstanbul'a taşınmıştır. Böylelikle Atatürk de encümenin çalışmalarına katılmaya başlamıştır. Bu çalışmaları titizlikle takip ederek, burada yeni Türk alfabesinde hangi harfin gerekli hangisinin gereksiz, hangi yazım kuralının doğru hangisinin yanlış olduğuna varıncaya kadar bir uzman gibi en teknik konularda bile fikirlerini söylemiş alfabe üzerinde düzeltmeler yapmıştır.

Atatürk yeni alfabeği herkesten önce resmen kullanmaya başlanarak 4/5 Ağustos 1928 günü Başbakan İsmet İnönü'ye yeni harflerle bir mektup yazmıştır. Bu mektubunda konuyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir: “Yeni elifbamızın kat’i şeklini tespit hususunda burada bulunan komisyon azası ile mutabık kaldık. Benim tadil ettiğim noktaları hüsn-ü telâkki ettiler. Muhabbet ve hasretlerimin size pek azını iblağ edebilecek bu mektubum, eminim ki yeni Türk harflerinin lisan ve lehçemizi tamamen ifadeye kâfi geldiği hakkındaki fikrinizi teyit edecektir. Muhabbet, hasret, iştiyak, temenni-i muvaffakiyet.”¹⁰ Mektupta kullandığı yeni harflerle bir anlamda bu konudaki her türlü farklı görüş ve tartışmalara nokta koymuş olan Atatürk için artık konu halkı ikna etmek meselesi haline gelmiştir.

O özellikle verdiği derslerde kullanılacak somut materyaller hazırlanırken de bizzat katkı sağlamış ve çalışmaları takip etmiştir. Örneğin yeni Türk alfabesini öğretmek için yaptığı gezilerde halka dağıtmak maksadıyla Dil Encümeni'ne hazırlattığı ve içinde bir söylevinin de bulunduğu “Yeni Türk Yazısı İle İlk Kıraat” adlı kitapçığın yazım ve basım aşamasını titizlikle takip etmiştir.

Atatürk bu kitapçıkla bir taraftan yeni harfleri öğretmek için yeni harflerle yazılmış metin ihtiyacını karşılamaya, diğer taraftan düşünceleri ve okuyuculara gösterdiği hedeflerle bir fırsat eğitimi yapmaya çalışmıştır.

¹⁰ Bilal N. Şimşir; **a.g.e.**, s.158.

Atatürk Harf İnkılâbıyla ilgili her fırsatta görüşlerini açıklamış ve halkı bilgilendirmeye çalışmıştır. Bazı mebuslar ve Dahiliye Vekili'yle birlikte 8/9 Ağustos 1928 akşamı İstanbul Gülhane Parkı'nda düzenlenen Halk Fırkası'nın bahçe eğlencesine katıldığı sırada burada halk ile sohbet ederken milletin okuyup yazmasına büyük hizmet edeceği için yeni Türk harflerinin süratle yaygınlaşmasının önemine işaret etmiştir.¹¹

Atatürk bu çalışmalar sırasında yazıyı dilden ayırmamış, soyutlamamış her zaman millî dil ile yazıyı birlikte düşünmüştür. O Türk dilinin güzel, uyumlu, zengin bir dil olduğunu belirterek dilin kendini göstermesi elbet uygarlığa katkısıyla olacaktır. Şimdiye kadar yeterince kendini gösterememiş ise eski yazı yüzündendi. Gericiliğin demir çerçevesinden kurtulan, dili zenginleşen Türk daha yaratıcı olacaktır. Daha özgür daha engin düşünecektir. Ulusumuz yazısıyla ve kafasıyla uygar dünyanın yanında olduğunu gösterecektir ifadeleriyle meseleyi özetlemiştir.

Harf İnkılâbı bu kadar önemli bir konu idi. Çalışmaları halkın benimsemesi de önemliydi. Bu sebeple Atatürk yukarıda kısaca değinildiği gibi Harf İnkılâbı'yla ilgili halkı bilgilendirerek kamuoyu oluşturmak ve bunu halka mâl ederek destek almak maksadıyla yurt gezilerine çıkmıştır. Bu çerçevede değişik tarihlerde Tekirdağ, Bursa, Mudanya, Çanakkale, Eceabat, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri gibi çeşitli şehir ve kasabalara gitmiş ve buralarda halka hitaben konuşmalar yapmış dersler vermiştir.¹²

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bazı bakanlar yeni harfler ile ilgili çalışmalara katılırlarken aynı partinin üyeleri olan mebusların boş durmaları tatil geçirmeleri beklenemezdi. Ulusça girişilen yeni alfabeye seferberliğinde milletvekillerine de görevler düşecekti. Onlar da

¹¹ Burhan Paçacıoğlu; **Sivas Basımında Harf İnkılâbı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Önder Matbaacılık, Sivas 1990, s.36.

¹² Mustafa Ergün; **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s.118.

halka yeni alfabe dersleri verecek ve yeni harflerin yerleşmesine ve yayılmasına katkı sağlayacaklardı. Ancak öncelikle Harf İnkılâbı'nın anlamı konusunda bilgilendirilmeleri ve daha sonra bu harfleri öğrenip öğrenmediklerinin sınanması gerekiyordu.

Bu amaçla yeni harflerle ilgili Dolmabahçe Sarayı'nda verilmeye başlanan derslerin ikincisinin 25 Ağustos 1928 günü Atatürk'ün de katılımıyla yapılması planlanmıştır. Bu ders için mebuslar Atatürk tarafından Dolmabahçe Sarayı'na davet edilirlerken, davetiyede niçin ve nasıl gelmeleri gerektiği de belirtilmiştir. Önceden derslerini çalışmış, hazırlanmış olarak gelmeleri istenmiş ve bu maksatla davetiyede “Yeni Türk harflerini öğrenmiş olarak teşrifleri” ibaresi yer almıştır.

Bu çağrı üzerine İstanbul'da bulunan 80 kadar mebus Dolmabahçe Sarayına gelmişlerdir. Kendilerine sarayın üst katında kara tahta önünde yeni alfabe dersi verilmiştir. Dört buçuk saat süren bu dersin öğretmenliğini İbrahim Nemci yapmıştır. Onun bu derste yeni harflerin yanında Türkçe'deki ünlüler ile ünsüzleri etraflıca anlatmasının ardından bazı mebuslara Yeni alfabe kitabından parçalar okutulmuş ve tahta başına çağırılarak cümleler yazdırılmıştır. Böylelikle mebuslar bir çeşit sınavdan geçirilmişlerdir.

26 Ağustos günü Anadolu Ajansı tarafından tüm dünyaya duyuru- lan bu gelişmeyle ilgili gazetelerde de haberler yer almıştır. Haberde “Dün Dolmabahçe Sarayı'nda yeni harflerimiz hakkında verilen konferansta Reisicumhur Hazretleri, İsmet Paşa ve Kâzım Paşa ile Dâhiliye, Hariciye, Maliye Vekilleri bulunmuşlardır. Gâzi Hazretleri konferansı büyük alaka ile takip etmişlerdir. Konferansta hazır bulunanlara devlet matbaasında basılan alfabeden miktar-ı kâfi dağılmıştır.” denilmiştir.¹³

Harf İnkılâbı yapılırken Cumhurbaşkanı Atatürk'e “Başöğretmen” sıfatı verilmiştir. O günlerin Türk ve yabancı gazetelerinde bu sığata

¹³ Burhan Paçacıoğlu; a.g.e., s.40.

sık sık rastlanırken, Atatürk'ün yeni harfleri yaymak için Başöğretmenlik yaptığı bizzat devletin resmî belgelerinde de yer almıştır.

Atatürk alfabeği öğretme çalışmalarını gerek ikna ve gerekse fiilî dersler vererek değişik mahfillerde sürdürmüştür. Çalışmaları esnasında yakın çevresindekilerle istişare ederek onların fikirlerini almış ve zamanlama konusunda doğru karar vermek için nabız yoklamıştır. Bu çerçevede bir gün Çankaya'da eski köşkün kitaplık odasında Yahya Kemal Beyatlı'ya; "Bu kitaplar güzel ama bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harfleri. Onun için bazı yenilikler düşünülmesi ve Latin harflerini kabul etmeli" demişti. Yahya Kemal hemen bu düşünceye karşı çıkararak; "Yakın geçmişimizin kültür hazinelerinin hep Arap yazısıyla olduğunu, bunlardan kopma imkânının bulunmadığını, bu bakımdan Latin harflerinin alınamayacağını" söyleyince Atatürk hemen sözü değiştirmiş ve harf değiştirme konusunda sadece düşüncesini sorduğunu belirterek tartışmaya girmemiştir.¹⁴

Aslında Atatürk'ün kesin kararlı olduğu bir konuda bile başvurduğu bu yöntem genelde gerçekleştirmeyi planladığı bütün işler, özelde de Harf İnkılâbı için ne kadar titiz çalıştığının bir göstergesidir. Bunu çevrenin fikrini öğrenmek ve böylelikle şartların oluşup oluşmadığını anlamak maksadıyla sık sık tekrarlamıştır.

Görüldüğü gibi yeni harflerin ortaya atılması, geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgili faaliyetlerin büyük çoğunluğu Atatürk'ün omuzlarında olmuştur. Bunun için her icraat ve inkılâbında yaptığı gibi plan, program ve zamanlama unsurlarına önem vermiş, "bir erkan-ı harp" zihni ve kafası ile hareket etmiştir. Nitekim bilim adamları, devlet adamları, devlet memurları, politikacılar, particiler, hatta sanat erbabı olan bestekâr ve icracılar harekete geçirilmiş amaca ulaşmak için bütün kadro ve imkânlar seferber edilmiştir.¹⁵

¹⁴ A. Afet İnan, **a.g.e.**, s.80.

¹⁵ Aydın Taneri; "Atatürk ve Harf İnkılâbı", **Millî Kültür**, Sayı 63, Aralık 1988, s.53.

2.1. Harf İnkılâbıyla İlgili Çalışmalar Yapması İçin Kurulan Dil Encümeni ve Faaliyetleri

Başbakanlık'tan Millî Eğitim Bakanlığı'na 27 Mayıs'ta yazılan yazıda da Latin harflerinin kabul ve uygulanmasını sağlamak için çalışmalar yapacak heyetin oluşturulmasıyla ilgili olarak gereğinin yapılması istenmiştir. Yani Millî Eğitim Bakanlığı'nın Bakanlar Kurulu'nun 23 Mayıs tarihli kararını tatbika dair harekete geçmesi talimatı verilmiştir. Bunun üzerine kararın uygulayıcısı olarak harekete geçen Millî Eğitim Bakanlığı heyetin oluşturulması ve çalışmalarıyla ilgili tekrar Atatürk'ün düşüncelerini aldıktan sonra Harf İnkılâbı için "Dil Encümeni" (Dil Heyeti) adıyla bir teşkilatı resmen ve fiilen kurmuştur.

Dil Encümeni'nin kuruluşu 10 Haziranda Hâkimiyet-i Milliye gazetesi tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Dil Encümeni, Dil Heyeti ya da Dil Komisyonu gibi adlarla anılan bu kurul önce üçü mebus, üçü MEB görevlisi ve üçü de uzman olmak üzere dokuz üyeden oluşturulmuştur. Bu üyeler: Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Darülfünun müderris muavini Rağıp Hulusi (Özdeni), Darülfünun eski muallimlerinden Ahmet Cevat (Emre), öğretmen Fazıl Ahmet (Aykaç), Dışişleri görevlilerinden İbrahim Osman (Karantay), Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Mehmet Emin (Erişirgil) ve Talim ve Terbiye Dairesi Üyesi Mehmet İhsan (Sungu)'dur.

Dil Encümeni ilk toplantısını 26 Haziran 1928 günü Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığı'nda yapmıştır. Ancak bu tarihte Ankara'da bulunmayan Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve Ruşen Eşref (Ünaydın) ilk toplantıya katılamamışlardır. Encümenin bu ilk toplantısının ardından yapılan açıklamada; "Encümenin ilk olarak çalışma programını düzenlediği ve hemen yeni harflerin tespitine ait teklifleri incelenmeye ve değerlendirilmeye başlayacağı" bildirilmiştir.¹⁶ Bu açıklamanın ardından encümen biri yazı, diğeri de

¹⁶ Hâkimiyet-i Milliye; 27 Haziran 1928.

dil bilgisi konularında çalışma yapmak üzere iki kola ayrılarak faaliyetlerine başlamıştır.¹⁷ İlk etapta Latin alfabesi temeline dayalı Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan, Macar vs gibi yirmi kadar değişik alfabe-yi incelemeye başlamıştır. Encümenin incelediği alfabeler arasında Azerbaycan'da ve öteki Sovyet Türk Cumhuriyetleri'nde hazırlanmış Latin kökenli yeni Türk alfabeleri de vardır.

Dil Encümeni yeni alfabeyle ilgili çalışmalarını 12 Temmuz günü tamamlamıştır. Encümenin konuyla ilgili gazetelerde de yer alan açıklamasına göre; "Latin harflerinin Türkçemize tatbikini düşünmek üzere teşekkül eden encümen bugün heyet-i umumiye halinde müzakerelerine devam etmiştir. Bugünkü toplantısında muhtelif teklifler tetkik ve birtakım yeni tadilat icrâ edildikten sonra kat'î alfabe projesi izhâr edilmiştir. Gramer tetkikatı bitmek üzeredir. Gelecek hafta zarfında gerek harf, gerek gramer tecrübelerinin ait olduğu makama ve salahiyet erbabına bir aylık tetkik tevdi edilmek üzere tab'ına başlanacaktır. Komisyon Latin harfleri kabul edildiği takdirde bunun mekteplerde ve müesseselerde tarz-ı tatbiki hususundaki projesini hazırlamaya başlamıştır. Komisyondan alınan malumata nazaran yeni elifbada hiç çift harf yoktur. İşaretli harfler en aza indirilmiştir. Bundan başka özel isimler, coğrafi isimler, ilmî ve fennî ıslahatlarda müşkülata duçar olunmayacak surette harflerin beynelmilel kıymetli esasına da riayet edilmiştir. Yeni elifba Türkçe'de bulunan bilumum sesleri ve Türkçe, Arabî, Farisî kelimeleri ifade etmek kabiliyetinde olduğu halde noktalı ve işaretli harflerin toplamı 14'tür. Fransız alfabesinin 14 işaretli ve noktalı harf ile 12 çift harfli muhtevi olduğuna göre yeni elifbâdaki sadelik şayan-ı dikkattir. Bundan başka yeni Türk imlâsında bütün harflerin okunması gerekmektedir."¹⁸

İstanbul'daki yaklaşık bir aylık yoğun bir çalışma sonunda Dil Encümeni iki rapor hazırlamıştır. Bunlar; encümen adına İbrahim

¹⁷ Şükrü Haluk Akalın; "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.30.

¹⁸ Burhan Paçacıoğlu; **a.g.e.**, s.35.

Grandi'nin yazdığı Elifba (Alfabe) Raporu ve Ahmet Cevat'ın yazdığı Sarf (Gramer) Raporları'dır. Ağustos ayı başında kitap olarak da basılan Elifba Raporu şöyle başlamaktadır: “Latin harflerinin lisanımıza tatbiki imkânını düşünmek üzere teşekkül edip 26 Haziran 1928 de mesaisine başlamış olan heyetimiz, doğrudan doğruya bugünkü müşterek ve edebî lisanımızın istisna ettiği ince ve mütekâmil İstanbul konuşma dilini esas ittihaz ederek, bu dile nazarî ve amelî cihetlerden en uygun ve elverişli bir alfabe vücuda getirmeye çalışmıştır. Bu maksatla iptida Latin harflerinin aslî değerini istimal edildikleri Avrupa milletleri nezdinde uğramış oldukları tebeddülleri tetkik ederek, bugün mezkûr harfleri Türkçe'ye ne suretle tatbik etmenin münasip olacağını azamî dikkat ve itina ile düşünmüş, saniyen bazı umdeler tespit ederek bunların mümkün olduğu kadar usulî bir tarzda tatbiki suretiyle aşağıda arz edeceğimiz harfler sistemine vâsıl olmuştur.”

Bu başlangıçla takdim edilen rapor şu bölümlerden oluşmaktadır:

1- Türk dilindeki seslerin miktarı ve keyfiyetleri.

2- Latin harflerinin savtî kıymetleri.

3- Avrupa'da kullanılan Latin asıllı alfabelerdeki harfler: Latin, İtalyan, Rumen, İspanyol, Portekiz, Fransız, İngiliz, Alman, İsveç, Fin, Macar, Polonez, Çekoslovak, Hırvat, Arnavut, Azerbaycan ve sair Sovyetler Birliği Türkleri.

4- Bu alfabelerdeki harflerin şekilleri ve savtî kıymetleri.

5- Türkçe'ye mahsus Latin harflerinin seçilmesi ve bu hususta tatbik olunan esaslar.

6- Muhtelif alfabelerdeki çift harfler, işaretli harfler, Latin alfabesine eklenmiş harfler (tablo).

7- Türk alfabesini teşkil eden harflerin çeşitli dillerde karşılıkları.

8- Tespit edilen yeni alfabenin vasıfları, dilimizin bünyesine uygun gelme, ses unsurları arasında iltibasa yer vermeme, diğer seslerle olan tenazuru muhafaza etme, tamamıyla millî olma, gerek okuma

ve gerek zaman konusunda sade, açık ve kolay olma, klişe halinde olmama, imlada iltibası kaldırma ve bedîî olma.¹⁹

3. Harf İnkılâbının Gerçekleştirilmesi

Yeni cumhuriyette bütün inkılâplar Atatürk tarafından önceden planlanarak gerçekleştirilmiştir. Doğal olarak Harf İnkılâbı da bir plan dâhilinde yapılmıştır. Tıpkı diğer inkılâpların olduğu gibi Harf İnkılâbının yapılmasının da birçok gerekçesi ve amacı vardır. Çalışmamızın önceki bölümünde Atatürk'ün Harf İnkılâbı ile ilgili düşünceleri ve çalışmaları ortaya konulmuştur. Aşağıda Harf İnkılâbı'na Dair Kanun'un gerekçelerinden bahsederken de bu konuya değinilecektir. Bu sebeple şimdi direk inkılâbın amaçlarını ele alacağız.

3.1. Harf İnkılâbının Amaçları

Harf İnkılâbı'nın devlet ve toplum hayatında hem kısa hem de uzun vadede ortaya çıkaracağı sonuçları söz konusudur. Bu yönüyle cumhuriyetin en büyük inkılâplarından birisidir. Bu inkılâbın aşağıda kanunun gerekçesi kısmında da ifade edileceği gibi pek çok amacı vardır. Ancak bunlar içerisinde bizzat inkılâbı gerçekleştiren Atatürk tarafından ifade edilen amaç, en önemlisidir. Atatürk, Harf İnkılâbı'na girişmesinin ana amacını; "Türk milletine az emekle kolay bir okuma yazma anahtarı verip onu bilgisizlikten kurtarmak" olarak açıklamıştır.²⁰

Bu kısa ifadenin arkasında Harf İnkılâbı'yla cumhuriyetin çağdaş bir yapı, görüntü ve kimlik kazanmasını sağlamak ve geniş halk kitlelerinin hızla okuma yazma öğrenmesini mümkün kılmak arzusu yatmaktadır. Bunun yanında Batılılaşma anlayışıyla Türk dili ve kültürünün Arap ve doğu kültürünün etkisinden kurtarılması amacına yönelik olduğu da bir gerçektir. Bu inkılâptan önce, arzu edilenin aksine eğitim hızla tabana yayılamamış, toplumda okuma yazma oranı arttırılamamış ve millet cehaletten kurtarılarak çağdaş düşünceye ka-

¹⁹ Bilal N. Şimşir; **a.g.e.**, s.93.

²⁰ Yahya Akyüz; "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 23, Ankara 1992, s.234.

vuşturulamamıştı. Bu durumun en önemli nedenleri arasında, eskiden beri dile getirildiği gibi Arap harflerinin okuma yazmayı zorlaştırması vardı. Bu zorluk bir şekilde aşılarak Arap harfleriyle okuma yazma öğrenilse bile, beraberinde gelen kültürel etki batılı düşünceye geçişin önünde büyük bir engeldi. Bu noktada Harf İnkılâbı'nın bir başka amacı da milletin çağdaş düşünceye kavuşmasının önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmaktı. İsmet Paşa'nın; "Gazi hazretlerini büyük harf mücadelesine sevk eden en büyük amil Türk milletini cehaletten kurtarma gayesidir." cümlesiyle²¹ de ifade ettiği gibi, bu inkılâpla cehaleti ortadan kaldırarak yerine çağdaş düşünceyi ikame etmek temel amaç idi.

Yine bölgesel ağız farklılıklarını ortadan kaldırmak bu inkılâbın amaçlarından birisi olarak ifade edilmiştir. Çünkü Arap alfabesi yapısı gereği belirgin bir Türk ağzının tutmasına imkân vermemiştir. Oysa dilimizin ses yapısını karşılayan bir alfabe hem bu farklılıkları azaltacak, hem de bölgeler arasında deyim ve kelime alış verişini arttıracaktır. Yani yeni alfabeyle böyle bir durumun gerçekleştirilmesi de amaçlanmıştır.

Bu inkılâpla dilimizde özleşmeyi sağlamak da amaçlanmıştır. Dilimizi gittikçe öz hale getirmek, geliştirmek ve arındırmak, dilimize yeni girecek sözlere Türkçe karşılık bulmak ve kullanılan yabancı kelimelerin yerine öz Türkçelerini yerleştirerek sadeleştirmek ulaşılmak istenen amaçlar arasındadır.

Bütün bunlardan sonra Harf İnkılâbı'nın amaçlarını daha geniş bir perspektifle ele alarak şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

- 1- Ülkede bilgisizliğe son vermek okuma yazmanın kolaylaşması ve yaygınlaşmasını sağlamak.
- 2- Türk diline kişilik kazandırmak.
- 3- Eğitim ve öğretimde beklenen ve istenen verimliliği gerçekleştirmek.

²¹ Akşam; 1 Eylül 1928.

4- Kişilik gelişimini kısıtlayan doğu kültüründen ayrılmak.

5- Uygar batı ile ilişkileri artırarak çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmak için şartları oluşturmak.²²

3.2. 1353 Numaralı Kanununun Kabulü ve Harf İnkılâbının Gerçekleştirilmesi

Atatürk'ün Türkiye'sinde her alanda girişilmiş devrimlerle, yakalanmaya çalışılan muasır medeniyet seviyesine ulaşmanın öncelikli şartının, eğitim ile milleti aydınlatmak olduğu biliniyordu. Dolayısıyla bu anlamda girişilen bütün işlerin başarıya ulaştırılabilmesi için bir Harf İnkılâbına ihtiyaç vardı. Bu sebeple alfabeyle ilgili tartışma ve fikir beyanlarına Cumhurbaşkanı Atatürk de 8 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul Gülhane Parkı'nda halka açık düzenlenen Halk Fırkası'nın kuruluş yıldönümü balosunda; “Arkadaşlar güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bunu anlamak mecburiyetindeyiz.” diyerek açıkça katılmıştır.

Bu konuşma tartışmalara yeni bir boyut katmış ve somut adımlar atma döneminin başlangıcı olmuştu. Bu bağlamda Atatürk'ün yönlendirdiği önemli çalışmalara girişilmiş ve Dil Encümeni kurulmuştur. Encümenin faaliyetleriyle inkılâbın bilimsel alt yapısı hazırlanmıştır. Öncelikle yapılacak inkılâbın gerekçeleri ortaya konulmuş daha sonra Latin alfabesiyle Türkçe'nin uyumu konusunda titiz çalışmalara girişilmiş ve yeni Türk alfabesi Türk fonetiğinin özellikleri iyice düşünülerek Türkçe'ye uyarlanmıştır.²³

Bir taraftan bu hazırlıklar sürdürülürken diğer taraftan bütün ülkede yeni harfleri öğretme seferberliğine girişilmiştir. Bizzat Atatürk

²² Hamza Eroğlu, İsmet Gönülal, Muzaffer Arıkan; **Atatürk ve Türk Toplumunu**, Türkiye Zirai Donatım Kurumu Yayınları, Ankara 1981 s.187-188.

²³ İlber Ortaylı; “Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C5, İletişim Yayınları, s.1297.

de bu seferberliğe katılarak yurt gezilerine çıkmış ve yaklaşık % 90'ı okuma yazma bilmeyen bir ulusun öğretmeni olarak²⁴ halka yeni Türk harflerini öğretmiş ve bu faaliyetleri teşvik etmiştir. Bunun etkisiyle yeni Türk alfabesi Ekim 1928'de devlet dairelerinde yavaş yavaş uygulanmaya başlanmıştır. Atatürk'ün kat'i karar ve tutuyla iki ay kadar kısa bir sürede şaşırtıcı sonuçlar alınmıştır.

Bu hazırlıklardan sonra sıra alfabe değişikliğinin bir kanunla kabul edilip bütün ülke genelinde uygulanmasına gelmiştir. Bunun olabilmesi yani yeni Türk alfabesinin yasalaşabilmesi için 1 Kasım'da sona erecek TBMM tatilinin bitmesi gerekiyordu.

Latin harflerinin alınması konusundaki bu kesin karar, Türk milletinin batı uygarlığının bütün yararlı taraflarından gerekirse kendi kültürüyle olan bağlarını geçici bir şekilde kaybetmek pahasına faydalanmak alanındaki sarsılmaz azminin en açık göstergesidir.²⁵ Atatürk devriminin düşünsel anlamda ve medeniyet alanında en köklü değişimi olacak bu karar çağdaşlaşma idealinin de en büyük destekçisi idi.

Meclisteki bu görüşmeler sırasında Atatürk milletvekillerine hitaben Latin alfabesinin alınması gerektiğiyle ilgili bir konuşma yaparak şunları söylemiştir:

“Aziz arkadaşlarım,

Her şeyden evvel, her inkişafın yapı taşı olan şeylerden bahsetmek isterim. Büyük Türk milletinin cehaletten az emekle kurtulması, ancak kendi güzel diline uygun bir vasıta ile ifadesiyle kabildir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu ve yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının bile ne

²⁴ Gustav Adolf Sonnenhol; “Günümüzde Atatürk Kültür Devrimi ve Gelişim”, **Mustafa Kemal Atatürk** 1881-1981, Çeviren Murat Ünlü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s.61.

²⁵ Gotthard Jaschke; **Yeni Türkiye’de İslamlik**, Çeviren Hayrullah Örs, Birinci Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s.31.

kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. TBMM'nin kararı da Türk harflerinin kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesine başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine elbette girecek olan Türkiye üçüncü BMM yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.

Efendiler, Türk harflerinin kabulüyle hepimize bu memleketin münevver ve yetişkin evlatlarına mühim bir vazife terettüp etmektedir. Bu vazife milletimizin kâmilen okuyup yazmak için gösterdiği sevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hususî ve umumî hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük gösterelim.

Bu milletin asırlardan beri bir türlü hâl olunamayan ihtiyacının birkaç sene içinde tamamen temin edilmesi müstesna bir muvaffakiyettir. Hiçbir muzafferiyetin hatlarıyla mukayese edilemeyen bu muvaffakiyet vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak pek mühim bir iş-tir. Bu inkılâp mevcudiyetimizi ihya etmiştir.

Aziz arkadaşlarım!

Bu ulvî yadigârınızla Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir.”²⁶

Atatürk bu konuşmasıyla meseleyi ve Latin harflerinin Türk milleti için taşıdığı önemi ortaya koymuştur. Konuşmanın arkasından kanun teklifi komisyonda on beş dakikada incelenmiş ve Başbakan İsmet Paşa ile iki milletvekilinin birer konuşma yapmasından sonra hemen oylamaya geçilmiştir. Kanun, “Yeni Türk Harfleri'nin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun” adıyla aynı gün yani 1 Teşrinisani (Kasım) 1928 Perşembe günü 1353 kanun numarası ve oybirliğiyle kabul edilmiştir. 3 Kasım 1928 günü de 1030 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu kanunun gerekçesi ve uygulanmasına dair açıklamalar ile maddeleri şu şekildedir: “Türk dili şimdiye kadar bünyesine uymayan

²⁶ Cumhuriyet; 2 Kasım 1928.

Arap harfleriyle yazılıyordu. Arap harfi sistemi bir taraftan lisanımızın muhtaç olduğu seda-ı aynı harfleri ihtiva etmiyor, diğer cihetten Türk halkının hakkıyla telaffuz edemediği bir takım seslere malik bulunuyordu. Bu yüzden Türk dilini yazabilmek için uzun zaman muayyen kalıpları bellemek ıztırarında kalıyor; hayali zihinde mevcut olmayan yeni bir kelimeyi doğru yazmak veya okuyabilmek için uzun uzadıya Arap ve Acem sarf kaidelerini bilmesi lâzım geliyordu.

Bu halin meydana çıkardığı zorluklar herkesçe malumdur. Medenî bir yazının mutarrid imlâya sahip olması iktiza ettiği halde eski yazı ile buna da imkân bulunmuyordu. Çünkü aslen Türk olan kelimelerin sedalı harflerle yazılması icap eylediği halde eski sarf sistemimizde bunun için kâfi işaret mevcut değildi. Mevcut sedalı harflerin ayrıca birer samet olması yazılan bir Türkçe kelimenin bile başka başka yollarda okunmasını iktiza ettiriyordu. Eski harf sistemi baki kaldıkça ecnebi aslından gelen kelimeleri gerek telâffuz ve gerek sarf itibarı ile lisana mâl etmek mümkün değildi. Bu sebeptendir ki, Türkçe'yi iyi yazabilmek ve yazılanı okuyabilmek için, öğrenilmesi uzun senelere muhtaç kaidelerle meşgul olmak iktiza ediyor ve yazı yazmak, doğru okumak ancak muayyen bir sınıfın imtiyazı haline geliyordu. Bu müşkülât yüzünden millet ve binaenaleyh bütün halk tarafından okunabilecek ve yazılabilecek bir lisan için icap eyleyen bir gramer vücuda gelemiyordu. Buna bir de eski Arap harflerinin Türk matbaacılığını nasıl ilerlemekten alıkoyduğu, telgraf gibi medenî vasıtaları kullanmakta milletimizi beyhude masraf ve zorluklara sürüklediği ilave olunursa eski harf sistemimizi değiştirmek zarureti meydana çıkar.

Bu sebeplere mebnidir ki; esasen millî lisanımızın bünyesine muvafık bir harf sistemi kabul etmek cumhuriyet hükümetinin programı iktizasından bulunuyordu. Türk dilinin bünyesine muvafık olmak üzere Latin esasından alınacak harfleri tespit eylemek için geçen sene Maarif Vekâleti'nde teşkil edilen dil heyetince esasları hazırlanan harf sistemi ile yapılan tecrübelerde, dilimizi en iyi bir tarzda yazması mümkün olduğu anlaşıldı. Kısa bir zamanda milletimizin bu harfleri kolaylıkla öğrenmeleri bu harf sisteminin lisanımızın bünyesine uygun olduğunu ayrıca meydana koydu. Binaenaleyh cumhuri-

yet hükümeti artık tecrübe ile sabit olan Latin esasından alınan harf sistemimizin kanun halinde tespitini zarurî görmüş ve merbut lâyi-hayı bu maksatla teklif eylemiştir.

Türk harf sisteminin kolaylığı son aylar zarfında yapılan tecrübelerden anlaşıldığı için devlet dairelerinde hemen bu harflerle yapılacak müracaatların kabulü ve onun üzerine muamele ifası kabil olacaktır. Zaten yeni harfleri hemen tatbik eyleyerek lisanın yazılışındaki ikiliği bir an evvel kaldırmak ve yeni Türk harflerinin husule getireceği iyi neticeyi bir an evvel istihsal etmek lâzım geldiğinden kanunun kabulünden itibaren devletin bilcümle devair ve müesseselerinde ve şirket ve cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harflerinin kabul olunacağı ve en geç 1929 Kânunusanisinde yeni Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbik olunacağı ikinci ve üçüncü maddelerde tasrih edilmiştir. Ancak matbu cüzdan ve evrak ve sairenin yenisi tâb olunabilmesi için 1929 Haziranına kadar eski usulde yazılması idame edilmiştir.

Yeni harflerin halk arasında taammüm etmesi için birinci şart halkın en çok okumak zaruretinde bulunduğu eserlerin yeni harflerle neşredilmiş olmasıdır. Halk yeni neşriyatı eski harflerle takip imkânına malik oldukça yeni harflere bir an evvel alışmakta müsamaha gösterebilir. Bunun için 1928 Kânunuevvelinden itibaren levha, tabelâ, ilân, reklâm ve sinema yazılan muvakkat, gayri muvakkat bütün Türkçe gazete, risale ve mecmuaların Türkçe harflerle basılması ve yazılmasının mecburî olduğu dördüncü maddede gösterilmiştir. Yeni harflerin halk kitlesi arasında çabuk yayılmasını kolaylaştırmak için bu maddenin kabulü zaruridir.

Bununla beraber devlet dairelerine tahriren müracaatta bulunan halkın müşkülât çekmesine mahal kalmamak üzere 1929 senesi Haziranının birinci gününe kadar eski harflerle devlet dairelerine müracaatlarının kabulü muvafık görülmüştür. Aynı maksatla 1929 senesi ilk gününden itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleri ile basılması mecburiyeti beşinci maddede tasrih olunmuştur. Resmî ve hususî zabıtları tutacak kâtiplerin Türk stenografyasını öğreninceye kadar eski harflerle zabıt tutmaları tabîi olduğundan, bunun için

1930 Haziranına kadar bu yolda zabıt tutulması tecviz edilmiştir. Kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların yeniden tabî zamana mütevakıf olduğundan bunlar 1930 Haziranına kadar kullanılacaktır. Nüfus kayıtları ve tapu kayıt senetleri ve mehakim sicil ve ilâmları ile mukaveleler ve muahedenâmelerin ve her nevi esham ve senetler gibi hukukî kıymeti haiz olan vesika ve paraların ve tezkere, kanun ve nizamnamelerin değiştirilmedikçe meri olması tabîi bulunduğundan yedinci madde bu suretle yazılmıştır.

Bilumum bankalar, imtiyazlı imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseseler de devlet dairelerine muvazi olarak en geç 1929 Kânunusininin iptidasından itibaren muamelâtını yeni harflerle yapacak ve yalnız 1929 Haziranına kadar buralara da halk tarafından eski harflerle müracaat caiz olabilecektir. Buralarda elde mevcut kitap, defter, cetvel, nizamname ve talimatnameler 1930 Haziranınının başına kadar kullanılacaktır.

Okuma yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını ve lisanın istiklâlini temin eyleyecek olan Harf İnkılâbı'nın vücuda getireceği mes'ut neticeye muhakkak nazar ile bakan hükümet, merbut kanun lâhiyasını teklif eylemektedir.”²⁷

Madde 1- Şimdiye kadar Türkçe'yi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muamelele konulması mecburidir.

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbiki tarihi 1929 Kânunusininin (Ocak) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptida-

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi; C.5, TBMM Basımevi, Ankara 1928, s.9-11.

sına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4- Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kânunuevvelinin (Aralık) iptidasından (ilk gününden) itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayr-ı mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5- 1929 Kânunusani iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6- Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilât ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8- Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleri ile müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleri ile basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnurdur.

Madde 10- Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.²⁸

Bu kanunun kabulünden hemen sonra Sivas Milletvekili Rahmi Bey Atatürk'e Yeni Türk Harflerinin altın bir levha üzerinde yazılıp sunulmasına dair bir önerge vermiş ve bu önerge de aynı oturumda kabul edilmiştir.

Kanunun kabulünden sonra Başbakanlık tarafından kanun sureti bir tamimle bütün devlet dairelerine gönderilmiş ve buna göre işlem yapılması istenmiştir. Söz konusu tamimde şöyle denilmiştir: "Türk harflerinin kabul ve tatbikine mütedair olup Başvelâlet-i Celileden 04.11.1928 tarih ve 3035 nolu tezkereye merbut bulunan ve BMM Meclis-i Umumiyesinde kabul ve Reisicumhur Hazretlerinin tasdikine iktizam eden 1353'nolu kanunun bir sureti leffen irsal kılınmıştır. Münderecatına tevfikân farz-ı muamele olunması tamimen tebliğ olunur efendim."²⁹

Bu kanunla kabul edilen Latin harflerinin Türkçe'ye uydurulması için yapılan teknik çalışmalar sırasında şeklen Osmanlı Türkçesi'nin heterojen yapısını yansıtmaya dikkat edilmiştir. Mesela aynı Latin harfi, değişik Arapça harfleri karşılar şekilde tasarlanarak, birden fazla ses için kullanılmıştır. Yine öz Türkçe sözcüklerin varlığını olabildiğince yenilemek için tasarlanmış ve kesin bir fonetik edebiyat ilkesine oturtulmuştur. Böylelikle tamamen Türkçeleşmemiş Arapça ve Farsça sözcüklerin etimolojisi, yapısı ve çekimleri de Latin tarzına göre yapılmaya başlamıştır.³⁰

Yeni harflerin kısa sürede öğrenilmesi aynı zamanda harflerin benimsenmesini sağlayacaktı. Bu uygulamayla ilgili farklı görüş ve en-

²⁸ **TBMM Kanunlar Mecmuası**; C. 7, TBMM Matbaası, Ankara 1929, s.1-2., **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 02.10.1928, Dosya: M94, Fon Kodu: 230.0.0.0, Yer No: 149.56.8.

²⁹ **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 10.11.1928, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 3.18.2.

³⁰ Uriel Heid; **Türkiye'de Dil Devrimi**, Çeviren Nejlet Öztürk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s.23.

dişeleri de ortadan kaldıracacağı için önemliydi. Bu önemi sebebiyle harflerin benimsenmesi ve yaygınlaştırılması çalışmalarını organize etmek ve yürütmek üzere İstanbul'da bir İrsalât Bürosu açılmıştır. Konuyla ilgili 03.01.1929 tarihli Bakanlar Kurulu kararında; “Yeni harflerin tamimi faaliyetini tanzim etmek üzere İstanbul'da tesis olunan İrsalât Bürosu'na ait merbut kadronun tatbiki Maarif Vekâletinin 18.12.1928 tarih ve 12739 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekâletinin 31.12.1928 tarih ve 15169 / 235 numaralı mütalaânamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 03.01.1929 tarihli içti-maında tasvip ve kabul olunmuştur.” denilmiştir.³¹

Bu kanunun kabulüyle ilgili şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Yeni Türk harfleri geriye dönüşü imkânsız biçimde hayatımıza yerleşmiştir. Ancak kanun ve uygulanmasıyla ilgili zaman zaman çeşitli tartışmalar gündeme gelmiş hatta günümüze kadar değişik amaçlarla farklı platformlarda devam etmiştir. Mesela bir kısım tutucular kanun ve yeni harflere karşı özellikle dînî gerekçelerle çeşitli eleştiriler getirirlerken, bazı radikal ve ilerici çevreler de daha çok Türkiye tarihine ilerici ve bilimsel bir yorumla yaklaşma çabasından dolayı, birincil tarih kaynaklarına yönelmekte sıkıntı çektikleri için tepki göstermektedirler.³² Hâlbuki Latin harflerini almak aklın, mantığın ve bilimsel sonuçların bir gereğidir. Akıl, mantık ve bilimin doğruları üzerine inşa edilmiş olan cumhuriyetin, bu alfabeyi değiştirmesi doğası gereğidir ve başka her hangi bir kasıt yoktur. İslam harfleri diye adlandırılan Arap harfleri bu durumu sebebiyle değil, tarih boyunca Türklerin bir çok kez yaptıkları gibi pragmatik gerekçelerle değiştirilmiştir. Tıpkı Arap harflerinin kabulünde olduğu gibi içinde bulunan şartların bir gereği ve akıl, mantık ve bilimsel gerçeklere uygun olarak.

³¹ **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 03.01.1929, Sayı: 7518, Dosya: 147-8, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 1.11.28.

³² İlber Ortaylı; *Tarihsel ve Toplumsal Nedenleriyle Harf Devrimi, Atatürk Dönemi'nin Ekonomik ve Toplumsal Tarihi İle İlgili Sorunlar Sempozyumu*, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, İstanbul 1977, s.407.

Ayrıca Harf İnkılâbı'na şüpheyle bakan bazı çevrelerin kasıtlı olarak dile getirdiğinin aksine, Arap harfleri İslam harfleri değildir. Kur'an'ın Arapça yazılmış olmasından başka İslamiyet'le bir alâkası yoktur.

Eğer Arap harfleri gerçekten İslam harfleri olsaydı şer'i hükümlerle yönetilen Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'nda, aydınlarımız uzunca bir süre Arap harfleriyle ilgili bir tartışmanın içinde olurlarmıydı? Bu harfler, o dönemlerde bile tartışıldığına ve Müslüman Osmanlı Türklerinin İslamiyet'e bakışından şüphe etmediğimize göre, mantıklı olan Arap harflerinin de tıpkı diğerleri gibi sadece bir yazı aracı olduğunu kabullenmektir.

3.3. Harf İnkılâbı Kanunu'nun Uygulanması

1 Kasım 1928 tarih ve 1353 numaralı kanunun kabulünden sonra ilk etapta uygulanmasına dair toplumun farklı kesimlerinde farklı görüşler hatta endişeler söz konusu olmuştur. Aslında daha kanunun kabulünden önce konuyla ilgili bizzat Atatürk'ün de içinde bulunduğu çok ciddî çalışmalar yapılmıştı. Fakat özellikle yeni yazının ne kadar zamanda bütün ulusa mâl edileceği hususunda tam bir plân, program veya bir ortak düşünce mevcut olamamıştı. Kanunda gerekli açıklamalar yapılmış ve tedbirler alınmıştı ama yine de farklı görüş ve endişeler vardı. Örneğin Dil Encümeni üyesi Falih Rıfkı daha önce; “Yeni Türk harfleriyle teknil mekteplerde tedrisat için beş yıllık bir zamana ihtiyaç bulunduğunu” yazmıştı. O dönemde bundan daha kısa bir geçiş dönemi öngörülüyordu. Yakın tarihe bakıldığında da Arnavutlar Arap yazısından Latin yazısına geçiş için otuz yılı aşkın bir zaman harcamışlardı. Dolayısıyla Türkiye'de de Dil Encümeni üyeleri bile en az beş yılda yeni yazıya geçilebilir görüşünü savunuyorlardı.³³ Haliyle bu durum kanunun uygulanmasıyla ilgili bazı endişeleri beraberinde getirmişti.

Bunun üzerine 05 Kasım 1928 tarihinde kanunun uygulanması ve yeni Türk harflerinin kullanılmasıyla ilgili Başbakanlıktan Müsteşar

³³ Bilal N. Şimşir; *a.g.e.*, s.95-96.

imzasıyla Hazine-i Evrak Muavinliğine bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda; “Başvekâletin bütün muamelât ve muhaberatına 1 Teşrinisâni 1928’den itibaren yeni Türk harfleriyle başlanmış olduğundan, şubenizce de bundan sonra yeni harflerin istimali lüzumu beyan olunur efendim.” ifadelerine³⁴ yer verilmiştir. Aslında daha bu tarihte Başbakanlıktan yazılan söz konusu yazı kanunun uygulanması noktasındaki kararlılığın bir ifadesidir.

Hükümetin teklifi ve kanun maddeleri de şöyledir:

1928 Sene-i maliyesi Maarif Vekili bütçesine tahsisatı fevkalade itasına ve muhtelif devair bütçelerine mevzu tahsisattan bazılarının imhasına dair kanun lâyihası:

Madde 1- 1928 sene-i maliyesi Maarif Vekili bütçesinde (Yeni Türk harflerinin istilzam eylediği masraf namı ile yeniden açılan (718)’inci fasla 400.000 lira tahsisatı fevkalade olarak vazolunmuştur.

Madde 2- Muhtelif devairin 1928 sene-i maliyesi bütçelerin merbut cetvelde muharrer fasıl ve maddelerinden cem’an dört yüz bin liralık tahsisat imha kılınmıştır.

Madde 3- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4- Bu kanunun ahkâmını icraya Maliye Vekili memurdur.³⁵

Kanunun kabulüyle yeni harflerin uygulanması sırasında karşılaşılabilecek maddî sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Bundan sonra Harf İnkılâbı kanunun uygulanmasına dönük var olan farklı görüş ve endişelerin dikkate alınmaması noktasında daha kararlı bir tutum sergilenmeye başlanmıştır. Örneğin Harf İnkılâbı kanununun uygulanmasıyla ilgili bizzat kanun metninde öngörülen tarihlerden geri adım atılmamıştır. Bunda özellikle Atatürk’ün bu konudaki kesin tavrı etkili olmuştur.

³⁴ **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 07.11.1928, Dosya: 1476, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 144.32.6.

³⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**; a.g.e., s.3-4.

Türkiye'nin modern dünya koşulları içinde çok cüretkâr bir denemesi olarak değerlendirilebileceğimiz bu kanunla, eski harflerin yerini Latin esasından gelen Türk harfleri alırken, bunun ilk uygulaması olarak da, kanunun 4. maddesinde öngörüldüğü üzere 1 Aralık 1928 tarihinden başlayarak bütün Türkçe gazete ve dergiler yeni Türk harfleriyle çıkarılmaya başlanmıştır. Bu uygulamayla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 2 Aralık günkü sayısında “Dün gazeteler nasıl okundu?” başlığıyla verilen haberde; ”Dün sabah halk büyük bir alâka ve merakla gazetelere sarıldı. Fotoğrafçılarımızın tespit ettikleri bu resimler, dünkü tarihi manzaralar itibarıyla dikkate şayandır. Halkın bu alâka ve merakı Harf İnkılâbının istikbali için fali hayırdır, katiyen imanımız vardır ki, Harf İnkılâbının nûra ve yükselmeye doğru olan bu hamlesi de en az zamanda en kati zaferini kazanacaktır.” ifadelerine yer verilmiştir.³⁶

Yine kanunun 5. ve 8. maddeleri gereği 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren devlet daireleri, şirketler, bankalar, dernekler ve kurumların Türkçe işlemlerinde Türk harflerini kullanmaları, Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması zorunluluğu uygulamaya konulmuştur. Ayrıca 4. maddede vurgulandığı gibi eski harflerle halk tarafından yapılacak başvurular 1 Haziran 1929'dan sonra kabul edilmiş, bütün okullarda Türkçe yapılan öğretimde Türk harflerinin kullanılması zorunlu kılınmış ve eski harflerle basılmış kitaplarla öğretim yasaklanmıştır.³⁷

³⁶ **Cumhuriyet**; 2 Aralık 1928.

³⁷ Herhangi bir karışıklık ya da yanlış anlamaya meydan vermemek için bir istisnâ durumu izah etmekte fayda vardır. O da ders kitapları dışında kalan ve Harf İnkılâbından önce basılan bazı eski yazı ihtisas kitaplarının satılmasına Bakanlar Kurulu kararıyla daha sonra da müsaade edilmiş olduğudur. Konuyla ilgili olarak 19.03.1933 tarihli Bakanlar Kurulu kararında aynen şöyle denilmiştir: “Türk harflerinin kabulüne dair olan 1353 sayılı kanunun neşriden evvel Arap harfleriyle bastırılmış olan ve tahsisatının darlığı yüzünden yeniden bastırılmalarına imkân olmayan ilişik listede yazılı hukuka ait kitapların, mektep kitabı olmaması adli sahada yapılan değişmenin alakalılarca iyi anlaşılmasına yarayacağı cihetle satılmalarında mahzur görülmediği bildirildiğinden, isteyen ihtisas sahiplerine satılması, Adliye Vekilliğinin 12.04.1932 de yazılan 262 / 8 sayılı tezkeresi ve Maarif Vekilliğinin 13.03.1933 te yazılan 813 sayılı mütalânamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 19.03.1933 toplantısında kabul olunmuştur.” (**Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 19.03.1933, Sayı: 14034, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 34.18.17.)

Bu anlayışa uygun atılmış bir başka adım da bütün resmi dairelerin kâğıtlarının başlıklarını yeni harflerle değiştirmeleri için yayınlanmış olan tamimdir. Söz konusu yazıda; “Kânunuevvel bidayetine kadar bütün devair-i resmi kâğıtlarının başlıklarını yeni harflerle tahvil edeceklerdir. Fazla miktarda damgalı olanlar sahifenin arka tarafına yeni harflerle damgalarını bastırarak ve bu sahife kâğıtları sarf olacaktır. Ahkâmına tesviye muamelesi rica olunur efendim.” şeklinde ifadeler yer almıştır.³⁸

Merkezdeki bu kararlı tutum taşraya da aynen yansımıştır. Kanunun uygulanması konusunda titiz davranılması gerektiğine davranmayanların ne gibi cezalara çarptırılacaklarına dair Ödemiş Kaymakamı M. Recai imzasıyla yazılmış bir resmi yazı söylediğimize bir örnektir. Bu yazıda Şura-yı Devlet tarafından 2. maddede bildirilen görüşe de uygun olarak şöyle denilmiştir: “Kanunun 4. maddesi mucibince Kânunuevvelden itibaren hususi, resmi levha ve tabela ilan vesairenin Türk harfleriyle yazılmaya başlanması lazım iken ötede beride hala eski levhalar bulunduğu Dâhiliye Vekâlet-i Celilesinden iş’ar buyrulmuştur. Kanunun harfiyen tatbikine itina edilmesi ve bu kabil levhaların derhal kaldırılması ve kanun hilafına hareket edenler hakkında da muamele-i kanuniye ifası tekrar tebliğ olunur efendim.

Vilayât-ı Celilenin 928 tarih ve 28100 numaralı emirname zeyli grafilerin sureti baladadır. Emrin harfiyen tatbiki tamim ve rica olunur efendim.

Baladaki telgrafın bilumum ağır ceza müdde-i umumiliklerine gönderildiği ayrıca malumat tebliğ olunur efendim.

1- Yeni Türk harfleri kanununun 4. maddesi 1 Kânunuevvel 1928 tarihinden evvel tatbike geçmiştir. Resmi ve hususi makamlarla eşhas hakkında hükümlerin yerine getirilmesine ehemmiyet verilmesi lazımdır. Hilafında hareket vukuunda ceza kanununun 526. maddesi mucibince muamele edilmesi ehemmiyetle tebliğ olunur.

³⁸ Cumhuriyet Arşivi; Tarih: 24.11.1928, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 5.46.8.

2- İşbu tamimin daire-i kazanız dâhilindeki müdde-i umumiliklere telgrafla gönderilmesi mercudur.”³⁹

Yeni kanunun uygulanması konusundaki hassasiyetin bir göstergesi de 23.12.1931 tarihli Bakanlar Kurulu kararıdır. Bu karar Arap harflerinin kesinlikle kullanılmaması ve bu harflerle eğitim-öğretim yapılmamasına dairdir. Söz konusu kararda; “Arap harfleriyle tedrisat yapmak için gizli veya alenî derslane açanlara dair tanzim olunan merbut talimatnamenin meriyete vaz’ı; Maarif Vekâletinin 21.07.1931 tarih ve 1750 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 23.12.1931 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.” denilmiştir.⁴⁰

Bu konuda bir başka gelişme de Dâhiliye Vekâleti’nce daha önce Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkındaki kanuna muhalif hareketlere meydan verilmemesine dair genelgeye yayınlanmasına rağmen bu harflerin kullanılmaya devam edilmesinin tespiti üzerine alınan yeni tedbirdir. Dâhiliye Vekâleti Arap harflerinin bazı memurlar tarafından hâlâ kullanılmakta olduğunun tespiti üzerine 28.11.1932 tarihinde vilayetlere yine bir genelge göndermiştir. Söz konusu ikinci genelgede de devlet memurlarının bütün muhaberelelerini Türk harfleriyle yapmalarının temin ve kontrol edilmesi istenmiştir. Bu genelge Türk harflerinin kullanılması konusundaki hassasiyetin sürdüğü ve bu konuya verilen önemin devam ettiğinin bir göstergesidir. Aynı konudaki bu ikinci genelgede; “Başvekil Paşa Hazretlerinin son seyahatlerinde teftiş buyurdukları hükümet hairelerinin bazılarında evrak arasında Arap harfleriyle yazılmış notlara tesadüf buyurdukları hatta emirlerine cevap verilirken yine Arap harfleriyle tutulmuş not defterlerine istinat eden bazı yüksek makamlara rast geldikleri, jandarma karakollarında ise muhaberatin Arap harfleriyle yazılmak usulünden henüz sarf-ı nazar edilmediğinin anlaşıldığı Birinci U. Müfettiş İbra-

³⁹ **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 10.12.1928, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 5.46.12.

⁴⁰ **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 23.12.1931, Sayı: 12073, Dosya: 147-22, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 24.81.15.

him Tali Beyefendi tarafından mıntukaları dâhilindeki vilayetlere yazılıp bir sureti vekâlete gönderilen tamimden anlaşıldı.

Türk Cumhuriyeti'nin en mühim inkılâp hareketlerinden biri olan Harf İnkılâbı'nın vatanın her tarafında teammüm etmesi için memurlarımızın rehberlik ve haklı bir asabiyet ve titizlikle bu ehemmiyetli işi takip etmeleri lazım gelirken bilakis kendilerinin bu eski itiyatta devam etmeleri katiyen tecviz edilemez. Vali beyefendilerin bu bapta yazılan 11.1.1930 tarihli tamim münderecatının tamamen tatbiki-ne itina etmelerini ve bizzat takibat yaparak memurlara bütün muhaberelelerini yeni harflerle yapmak mecburiyetinde olduklarını anlatmalarını ve hilafında hareket edenler hakkında 1 Teşrinisani 1928 tarih ve 1353 nolu kanunun hükümlerini şiddetle tatbik etmelerini, hâsılı inkılâp prensiplerinin tatbikinde son derece hassasiyet göstermelerini bir kere daha rica ederim.” denilmiştir.⁴¹

Sonuç

Harf İnkılâbı; ileriye dönük kalıcı sonuçlarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ilelebet yaşatma hedefini gerçekleştirebilmek adına temel inkılâplardan birisidir. Çünkü Atatürk'ün de belirttiği üzere; iyi eğitim görmüş bilinçli bir toplum, Cumhuriyet rejiminin yerleşmesi ve yaşaması için son derece önemlidir. Böyle bir toplumun inşası, öncelikle okuma ve yazmanın kolay öğrenilebileceği bir alfabe ile mümkündür. Bu doğrultuda gerçekleştirilen Harf İnkılâbı, çağdaş Türk toplumunun oluşturulabilmesi konusunda önemli bir görevi üstlenmiş ve bundan sonra zaman içerisinde okuma yazma oranı artmıştır.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği için zaruri gördüğü bu inkılâbı, o dönemde bazı aydınların çeşitli gerekçelerle karşı çıkmasına rağmen gerçekleştirmiştir. Özellikle Harf İnkılâbının, İslam dünyasıyla bağlarımızı koparacağını ileri süren bu aydınlar, böylelikle medeniyetimizin yüzlerce yıllık birikiminden de kopacağımızı ile-

⁴¹ **Cumhuriyet Arşivi**; Tarih: 06.12.1932, Dosya: 14714, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 144.32.14.

ri sürerek, bunun gerçekleştirilmemesi gerektiğini savunuyorlardı. Hatta bir adım daha ileri giderek buna karşı bir duruş sergiliyorlardı.

Ancak, Atatürk buna rağmen kararlı duruşundan en küçük bir taviz vermemiştir. Harf İnkılâbını çağdaşlaşma yolunda atılacak en önemli adımlardan birisi olarak görerek, bunu gerçekleştirirken işi şansa bırakmamak adına her türlü detayı düşünmüştür. Kendisi bizzat bütün çalışmaların içinde yer almış ve bu bağlamda yurt gezilerine de çıkarak halka yeni harfleri öğretmiştir. Böylelikle milleti de bu işin içine katarak, yapılacak inkılâbı millete mal etmiştir.

Harf İnkılâbı; 1 Kasım 1928'de kabul edilip 3 Kasım'da yürürlüğe giren 1353 numaralı kanunla gerçekleştirilmiştir. Bu inkılâp başta Cumhuriyet rejimi olmak üzere diğer inkılâpların da teminatıdır. Çünkü inkılâpların yaşayabilmesi onları benimseyecek kitlenin varlığına bağlıdır. Bu da, ancak eğitim yoluyla inkılâpları benimsemiş kişilerin yetiştirilmesiyle mümkün olacaktır. Harf inkılâbı da bu işlevi görecektir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

1.1. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ KATALOGLARI

Tarih: 02.10.1928, Dosya: M94, Fon Kodu: 230.0.0.0, Yer No: 149.56.8.

Tarih: 07.11.1928, Dosya: 1476, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 144.32.6.

Tarih: 10.11.1928, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 3.18.2.

Tarih: 24.11.1928, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 5.46.8.

Tarih: 10.12.1928, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 5.46.12.

Tarih: 03.01.1929, Sayı: 7518, Dosya: 147-8, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 1.11.28.

Tarih: 23.12.1931, Sayı: 12073, Dosya: 147-22, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 24.81.15.

Tarih: 06.12.1932, Dosya: 14714, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 144.32.14.

Tarih: 19.03.1933, Sayı: 14034, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 34.18.17.

2. GAZETELER

Cumhuriyet; 2 Aralık 1928.

Cumhuriyet; 2 Kasım 1928.

Akşam; 1 Eylül 1928.

Hâkimiyet-i Millîye; 27 Haziran 1928

3. KİTAPLAR VE KİTAP BÖLÜMLERİ

Ergün, Mustafa; **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara 1997.

Eroğlu Hamza, Gönülal İsmet, Arıkan Muzaffer; **Atatürk ve Türk Toplumunu**, Türkiye Zirai Donatım Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

Heid, Uriel; **Türkiye’de Dil Devrimi**, Çeviren Nejlet Öztürk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001.

İnan, A. Afet , **M. Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları**, TTK Yayınları, Ankara 1983.

İnan, A. Afet ; *Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi*, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1991.

Jaschke, Gotthard; **Yeni Türkiye’de İslamlık**, Çeviren Hayrullah Örs, Birinci Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

Kansu, Mazhar Müfit ; **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, C.I, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Korkmaz, Zeynep; *Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri*, **Atatürk’ün Düşünce Yapısı ve Türkiye**, (Seçilmiş Makaleler), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Paçacıoğlu, Burhan; **Sivas Basımında Harf İnkılâbı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Önder Matbaacılık, Sivas 1990.

Sonnenhol, Gustov Adolf; *Günümüzde Atatürk Kültür Devrimi ve Gelişim*, **Mustafa Kemal Atatürk** 1881-1981, Çeviren Murat Ünlü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

Şimşir, Bilal N.; **Türk Yazı Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

TBMM Kanunlar Mecmuası; C. 7, TBMM Matbaası, Ankara 1929.

TBMM Zabıt Ceridesi; C.5, TBMM Basımevi, Ankara 1928.

Tüfekçi, Gürbüz D.; **Atatürk'ün Düşünce Yapısı**, 2. Baskı, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıl Armağanı, Tes-İş Federasyonu Yayınları, Ankara 1981.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923 – 1960; C.I, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1978.

Velidedeoğlu, Hıfzı V.; **Millî Mücadele Anılarım**, 2. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 1983.

4. MAKALELER VE BİLDİRİLER

Akalın, Şükrü Haluk; *Cumhuriyet Döneminde Türkçe*, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Akyüz, Yahya; *Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 23, Ankara 1992.

Taneri, Aydın; *Atatürk ve Harf İnkılabı*, **Millî Kültür**, Sayı 63, Aralık 1988.

Ortaylı, İlber; *Tarihsel ve Toplumsal Nedenleriyle Harf Devrimi*, **Atatürk Dönemi'nin Ekonomik ve Toplumsal Tarihi İle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, İstanbul 1977.

Ortaylı, İlber; *Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme*. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C5, İletişim Yayınları.